

Хлівнюк Тетяна Петрівна

Функціонування та модернізація соціальної держави в умовах другого демографічного переходу

УДК 321:314+ 331.522
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-1.14>

Хлівнюк Тетяна Петрівна
кандидат політичних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальних теорій
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова
вул. Дворянська, 2,
Одеса, Україна

Одним з визначальних факторів, який впливає на соціальну державу та видозмінює її, визначено демографічний. Цьому сприяв другий демографічний перехід, результатом якого є прискорене старіння населення. Метою дослідження є з'ясувати, як можна узгодити функціонування соціальної держави зі старінням населення. Методологією дослідження виступає неоінституціоналізм та аксіологічний аналіз. Авторка виходить з того, що зі збільшенням чисельності людей похилого віку зросло навантаження на соціальну сферу та державні фінанси. Водночас належний соціальний захист людей похилого віку за умов, коли інститут соціальної держави довготривало перебуває у кризі, є проблематичним. Актуалізовано питання, що інститут соціальної держави має проявити зацікавленість у тому, щоб зробити ринок праці та суспільство загалом більш інклюзивним для старших вікових груп. Відзначено потребу в кардинальних змінах на державному та суспільному рівнях для того, щоб в проблемі старіння населення виявити можливі позитиви й використати їх для зміцнення стійкості соціальної держави. Авторка доводить, що досягненню такого завдання має передувати зміна стереотипних суджень про те, що люди похилого віку лише зумовлюють ріст витрат на соціальну сферу, є екзистенційною загрозою для соціальної держави. Доводиться потреба формування нового погляду на старіння, де старші вікові групи будуть сприйматися з позиції можливого їх внеску в економічне зростання, інновації, а не як тягар для економіки та соціальної сфери. Наголошено на важливості програм соціальної держави щодо підтримки активного та здорового старіння, особливо в групі 50+ років для збереження їх якнайдовше як продуктивної робочої сили.

Ключові слова: соціальна держава, демографічний чинник, другий демографічний перехід, старіння населення, модель активного старіння.

Вступ. Одним з визначальних факторів, який впливає на широку перспективу інституту соціальної держави та її моделі, є демографічний. Сучасні зміни відтворення населення в розвинених соціальних державах відбуваються в рамках другого демографічного переходу¹. Цей перехід відбувається останнє півстоліття в змінах у розвинених державах, які відповідають характеристиці «соціальна»: народжуваність, трансформація шлюбу та сім'ї, плюралізація форм батьківства тощо. Зокрема знижується народжуваність та природний приріст населення; прогресує тенденція старіння населення; формуються сім'ї, які себе не відтворюють; приріст населення відбувається завдяки імміграції; зростає чисельність однопольових сімей. Помітними є деформалізація шлюбних стосунків, набуття поширення інституту шлюбного партнерства, постаріння шлюбності та материнства. Зростає чисельність різних видів сімей, особливо уразливих до різних соціально-економічних чинників: багатодітні, сім'ї мігрантів, сім'ї з однієї людини, однопольові та ін. [8]. Основною демо-

графічною тенденцією є прискорене старіння, наслідком якого є збільшення чисельності тих, хто потребує підтримки соціальної держави.

У найближчі кілька десятиліть частка людей похилого віку в високорозвинених державах зростатиме, тоді як частка людей працездатного віку – зменшиться. За прогнозами ООН [15], у загальнопланетарному масштабі до 2050 року 1 з 6 людей у світі буде старше 65 років (у 2019 році – 1 з 11). Якщо у 2019 році налічувалося близько 703 млн осіб від 65 років, то до 2050 року їх кількість сягне 1,5 млрд осіб. Більшість осіб похилого віку (за даними ООН, 65% у 2050 році) житимуть аж ніяк не у розвинених соціальних державах, а в державах із низьким та середнім рівнями доходів населення. Справді, населення більшою мірою стосується африканських, азійських, латиноамериканських держав, де інститути соціальної держави не мають стійких традицій. Однак і держави Європи та Північної Америки охоплені такими процесами. Отже, повсюдно більшою чи меншою мірою зростає не лише чисельність людей, старших 65 років, а й збільшується їх частка в структурі населення. Це позначається на соціальній політиці, розмірі державних витрат на соціальну сферу.

Безумовно, зростання тривалості життя є великим досягненням людства. Однак навіть найрозвиненіші держави виявилися неготовими до таких змін. Відтак старіння населення почало сприй-

¹ У межах першого демографічного переходу зберігалася висока народжуваність при різкому зменшенні смертності; це мало наслідком високий рівень природного приросту. У межах другого демографічного переходу відбувся перехід від багатодітних сімей до малодітних, рівень смертності знижується, а рівень народжуваності залишається майже на тому ж рівні. Відтак при другому демографічному переході відбулося уповільнення приросту населення, посилюється демографічне старіння населення; збільшується частка людей похилого віку.

матися як проблема для національних економік, систем соціального забезпечення. Зміни у віковій структурі населення вплинули на розміри пенсій і вік початку їх виплат, програми медичного обслуговування тощо. Інститут соціальної держави й до моменту прояву тенденції старіння населення перебував у кризі та пошуку дієздатної моделі, а згадані демографічні процеси лише поглибили кризові явища.

Метою дослідження є дослідити: як саме на інститут соціальної держави впливають зміни у віковій структурі населення; як соціальна держава може пристосуватися до них і, не виключено, навіть віднайти якісь переваги для себе від нових демографічних тенденцій. За нашими робочими гіпотезами: 1) нинішні демографічні процеси мають в основному дестабілізаційний характер для інституту соціальної держави; 2) у системі «демографічна сфера – соціальна держава» наявний двосторонній вплив: демографічна ситуація впливає на інститут соціальної держави, а інститут соціальної держави – на демографічну ситуацію; 3) соціальна держава може отримати новий імпульс для розвитку, якщо усунене вікову дискримінацію, вікові бар'єри для зайнятості, стимулюватиме людей похилого віку до самозайнятості, долатиме стереотипні уявлення про старість та просуватиме ідею активного старіння.

Важливо, опираючись на приклади конкретних соціальних держав, зрозуміти: 1) як саме демографічний перехід вплинув та надалі впливатиме на функціонування інституту соціальної держави в цілому та різних її моделей зокрема; 2) як новітні демографічні тренди видозмінюють класичні моделі соціальної держави (ліберальну, консервативно-корпоративістську і соціал-демократичну); 3) чи відповідають згадані класичні моделі соціальної держави реаліям сьогодення. Ці та низка інших питань зберігають гостроту та залишаються на порядку денному розвинених соціальних держав.

Методи дослідження. Методологією дослідження виступає неоінституціоналізм та аксіологічний аналіз. За допомогою неоінституціоналізму аналізуються зміни, які відбуваються з інститутом соціальної держави під впливом старіння населення, а також інституційні рішення щодо соціальної сфери, прийняті з огляду на зростання частки осіб похилого віку в структурі населення. За допомогою аксіологічного аналізу з'ясовується сприйняття людей похилого віку з огляду на посилення тиску на соціальну сферу з огляду на зростання їх чисельності. Також аксіологічний аналіз важливий в частині важливості зміни сприйняття ролі та соціальної цінності людей похилого віку.

Результати дослідження. Нині для більшості держав соціального типу характерна наднизька народжуваність. Дослідники пояснюють це системою факторів, як-от: економічна нестабіль-

ність, невизначеність на ринку праці; конфлікти між кар'єрою та сімейним життям; стійкі гендерні нерівності у розподілі роботи по дому та догляду за дітьми; інтенсивне батьківство, що враховує необхідність дуже широкого залучення батьків до розвитку дитини в перші роки життя, які є критично важливими; недоступність житла; швидкі ціннісні зміни; соціальні потрясіння та ін. [11].

Те, як розвинені держави старіють, особливо помітно на теренах ЄС, де частка дітей та молоді в структурі населення є значно нижчою за середньосвітовий рівень. Натомість частка літніх людей у населенні ЄС-27 стабільно зростає: 15,4% населення у 1999 році, 20,3% у 2019 році [5]. Очікуваним є різке зростання в віковій структурі населення частки осіб від 60 років. Якщо в ЄС (у його тодішніх кордонах) станом на 2000 рік частка осіб від 60 років була 35%, то до 2050 року прогнозується аж 66%. У США ці цифри становили 27% у 2000 році з прогнозом 47% на 2050 рік [10]. Це матиме наслідком поступове посилення податкового тягаря, збільшення державного боргу для підтримки національних пенсійних систем. Альтернативами є пошук нових джерел наповнення бюджету з нових джерел, або скорочення традиційних соціальних виплат зі ще більшим поглибленням кризи інституту соціальної держави.

Національні соціальні системи, навіть у розвинених зі соціально-економічної точки зору державах, не готові до таких демографічних зрушень. Наслідком цього є істотне зростання фінансового тиску з огляду на необхідність реалізовувати програми соціальної підтримки та забезпечення у старості. Зміни у віковій структурі населення впливають на пенсії, програми медичного обслуговування та довготривалого догляду, освіти, виплати безробітним тощо. Враховуючи масштабність державних витрат на соціальну сферу, ця тема знаходиться в центрі політичних дебатів на національному та наднаціональному рівнях. Основна проблема: як зуміти зберегти державні фінанси стабільними в майбутньому? Ще одним наслідком стає формування у громадській думці сприйняття демографічного мегатренду² старіння населення як «ворога» соціальної держави.

Щоб показати силу впливу демографічного чинника на соціальну державу, представимо дані по чотирьох нордичних державах. Ці держави обрані з огляду на те, що саме Північна Європа сконструювала найдієвіші моделі соціального захисту, однак і вони переглядаються під впливом демографічних змін. Проаналізуємо зміни у віковій структурі населення на основі статистичних даних 2010–2020 років [4; 5; 9; 13].

Данія. Частка осіб 65 років і старших зростає: 2010 рік – 16,67%, 2015 – 19,05%, 2020 – 20,16%

² Є чотири основні демографічні мегатренди – це збільшення чисельності земель, старіння населення, активізація міжнародної міграції, урбанізація.

(приріст 3,49% за десятиріччя). Частка осіб 0–14 років зменшується: 2010 рік – 17,95%, 2015 – 16,84%, 2020 – 16,28% (зменшення на 1,67% за десятиріччя).

Швеція. Частка осіб 65 років і старших зростає: 2010 рік – 18,22%, 2015 – 19,61%, 2020 – 20,33% (приріст 2,11% за десятиріччя). Однак не можна залишити без уваги й те, що частка осіб 0–14 років не має тенденції спаду: 2010 рік – 16,51%, 2015 – 17,29%, 2020 – 17,62% (приріст на 1,11% за десятиріччя).

Норвегія. Частка осіб 65 років і старших зростає: 2010 рік – 14,89%, 2015 – 16,3%, 2020 – 17,53% (приріст 2,64% за десятиріччя). Попри зростання частка осіб від 65 років тут все ж нижча, аніж в Швеції, але темпи приросту цієї групи є вищими. Якщо у Швеції частка осіб 0–14 років зростає упродовж останнього десятиріччя, то у Норвегії зменшується: 2010 рік – 18,81%, 2015 – 17,96%, 2020 – 17,26% (зменшення на 1,55% за десятиріччя).

Фінляндія. Як і в інших нордичних державах, тут частка осіб від 65 років зростає: 2010 рік – 17,23%, 2015 – 20,24%, 2020 – 22,55% (приріст 5,32% за десятиріччя; це найбільший показник в аналізованій групі нордичних держав). Частка осіб 0–14 років має тенденцію до спаду: 2010 рік – 16,52%, 2015 – 16,39%, 2020 – 15,87% (зменшення на 0,65% за десятиріччя).

Відтак Швеція є єдиною державою з-поміж згаданих чотирьох нордичних соціальних держав, де наявний приріст молоді та водночас найменше збільшення у структурі населення осіб, старших 65 років. Можна припустити, що демографічна унікальність кейсу Швеції стала результатом комплексу чинників, зокрема: активна державна сімейна політика; реалізація принципу гендерної рівності; тривала (у порівнянні з багатьма соціальними державами) відпустка для догляду за дитиною; гарантія місця для дітей у дошкільних закладах та под. Швеція має один з найвищих рівнів витрат на соціальний захист у межах держав-членів ОЕСР – 25,5% ВВП (останні доступні дані стосуються 2019 р.) [12]. Втім, у деяких європейських державах відсоток витрат на соціальний захист ще вищий: у Франції – 31% ВВП, Фінляндії – 29,1%, Бельгії – 28,9%, Данії – 28,3% і т.д.

Модернізація соціальної держави в умовах старіння населення має, на нашу думку, передбачати усунення вікової дискримінації, вікових бар'єрів для зайнятості. Це може зменшити фінансову нерівність, підвищити продуктивність та сприятиме економічному зростанню. Підвищення пенсійного віку в міру збільшення тривалості життя є вже добре відомим, однак контроверсійним інструментом підвищення фінансової стійкості пенсійних систем. Натомість уможливлення працевлаштування тих, хто може та хоче працювати попри досягнення пенсійного віку, нині є важливою частиною

політики захисту прав людей похилого віку. Також актуально звучить питання спрощення доступу осіб пенсійного віку до мікрокредитів та надання їм інших стимулів для самозайнятості.

Як на рівні держави, так і на рівні суспільства повинні бути подолані стереотипні уявлення про старість, які часто й стають причинами дискримінацій, провокують інституційні рішення, які обмежують можливості літніх людей в процесі їх здорового старіння.

Основними міфами щодо літніх працівників є такі:

1) *стан здоров'я працівників з віком стає незадовільний.* Розвінчуванню цього міфу можуть сприяти дослідження, які переконують: психічне та фізичне здоров'я в середньому знижується від 73 років, тобто значно пізніше, ніж досягається пенсійний вік, при цьому це зниження якраз і можна пом'якшити продовженням фізичної та розумової активності;

2) *продуктивність праці знижується з віком.* Розвінчуванню цього міфу можуть сприяти дослідження, проведені у межах різних західних фірмах, у яких працівники уже пенсійного віку були не менш продуктивні, аніж молоді;

3) *зайнятість працівників похилого віку має наслідком зменшення можливостей для працевлаштування молодих працівників [2].* У дослідженнях, які спростовували цей міф виявлено, що вища зайнятість літніх людей позитивно корелює з більшою зайнятістю серед молодших вікових груп [16].

Наразі дискримінація за віком на робочому місці є одним з найпоширеніших проявів дискримінації у високорозвинених соціальних державах. Ейджизм набув характеру глобальної проблеми, позаяк зумовлює погіршення фізичного та психічного здоров'я, зниження якості життя осіб похилого віку, їх соціальну ізоляцію, зниження стандартів життя, що має підсумком знову ж таки витрати на соціальну сферу. Очевидною є потреба розробки на різних рівнях планів дій проти вікових упереджень. Потребують перегляду ті правові норми, які отримання пенсійних виплат визначають перешкодою для продовження трудової діяльності. Такі обмеження існують у різних державах, зокрема й тих, які вважаються високорозвиненими соціальними державами.

Люди похилого віку є невіддільною частиною інституту сім'ї, тому їх неможливо відокремити від суспільства та мереж стосунків. Однак представники цієї групи щораз частіше опиняються на периферії повсякденного життя навіть у найрозвиненіших соціальних державах, що актуалізує потребу в їх якіснішому захисті, підтримці тощо. Така тенденція виражена й на теренах Європи, де сконцентрована основна частина держав соціального типу, і тим більше згадані процеси увиразнені в державах з нижчими показниками соціально-економічного розвитку.

Справді, є економічні аргументи, на основі яких формується зазвичай негативне суспільне сприйняття старіння населення. Припускаємо, різні стереотипні судження домінують тому, що потенціал літніх людей використовується недостатньо, є недооціненим. Слід взяти до уваги, що багато літніх людей продовжують робити позитивний економічний і соціальний внесок завдяки оплачуваній або неоплачуваній роботі після виходу на пенсію (волонтерство, різноманітні громадські ініціативи, догляд за дітьми та інші форми підтримки для своїх сімей та ін.).

Інституційні рішення щодо дій держав в умовах старіння населення приймаються на різних рівнях – глобальному, регіональному, національному, місцевому. До прикладу, на рівні ВООЗ проблема старіння та реагування на нього обговорюється уже два десятиліття [1], коли були визначені основні детермінанти активного старіння.

Окрім ВООЗ, тема активного старіння та адаптації інституту держави до демографічних змін знаходиться у фокусі уваги ОЕСР. Ця організація пропонує для держав систему інструментів реагування. Наприклад, звертається увага, які інновації, технології доцільно використовувати для підтримки самостійності людей похилого віку. Також відзначається, що старші покоління можуть бути важливим ресурсом на ринку праці, і що надання можливостей для навчання протягом усього життя та гнучких робочих умов для літніх працівників є центральними для використання цього потенціалу.

Вплив демографічного чинника увиразнився у фундаментальному документі ЄС – Європейському стовпі соціальних прав (2017). У цьому документі акцентовано, що в суспільствах з високою часткою населення похилого віку зростатиме попит на послуги з догляду; при цьому уможливлення доступу до таких якісних послуг, особливо у сільській місцевості, є проблемою для багатьох держав. Проблему становить й відсутність стандартів якості догляду за особами похилого віку.

На початку 2021 року ЄС оприлюднив «Зелену книгу про старіння» [6]. Однак маємо виходити з того, що «зелені книги» є такими документами Європейської Комісії, які лише активізують громадське обговорення, розпочинають процеси консультацій на європейському рівні й, можливо, опісля трансформуються в більш офіційні «білі книги». Тому прийняття у 2021 році «Зеленої книги про старіння» можна уважати лише першим кроком до визначення перспективних соціальних реформ в умовах старіння населення в межах ЄС.

Восени 2021 року Європейською Комісією створено Групу високого рівня з питань майбутнього соціального захисту та соціальної держави в ЄС. Однією з мегатенденцій, яка спричинила потребу колективних зусиль щодо майбутнього соціальної держави, було визначено «демографічні зміни, що

призводять до скорочення робочої сили та старіння населення» [7].

Загалом в усіх високорозвинених соціальних державах, а найперше – скандинавських, сприяння здоровому та активному старінню нині стають центральними амбіціями політики щодо демографічного виклику, пов'язаного зі старінням населення. Маємо розуміти, що більшість держав, які позиціюють себе соціальними, не мають таких сприятливих передумов для активної інтеграції осіб похилого віку в соціально-трудове життя. Так й навіть у державах Північної Європи існують численні бар'єри та виклики, які потрібно долати, щоб зробити ринок праці та суспільство більш інклюзивним для старших вікових груп. Попри те, що багато літніх людей прагнуть працювати, хоча і з різною швидкістю, нині вони не завжди можуть це зробити. Власне в уможливленні цього вбачається одне зі завдань модернізованого інституту соціальної держави.

В обговоренні теми про взаємовпливи демографічних трендів та інституту соціальної держави найперше домінує тематика старіння населення та деструктивний вплив цих процесів на стійкість державних фінансів, соціальної сфери. Водночас є й інші аспекти, зокрема й такі, дозволяють вказати на ймовірність використання позитивів (як би це парадоксально не звучало) старіння населення. Йдеться, до прикладу, про те, що зростання чисельності споживачів похилого віку створює потенціал для нових видів продуктів і послуг, які спрямовані на підтримку здоров'я та незалежності (передусім у побуті). Також дедалі частіше ми чуємо про такий новий тренд, яким є «срібна економіка» (Silver Economy), тобто сегмент економіки, що стосується потреб громадян похилого віку.

Нині є чимало рекомендацій інституцій різного рівня щодо того, як в умовах старіння населення зберігати стійкість економіки та соціальної сфери, забезпечити належне функціонування соціальної держави. Зокрема, це: сприяти розвитку т. зв. «срібної економіки» [14]; підтримувати технологічний і цифровий прогрес в галузі охорони здоров'я, яка особливо важлива для людей похилого віку; покращення мобільності літніх людей (наприклад, автомобілі без водія, роботи-кур'єри з доставки товарів, а також інші високотехнологічні послуги, які у розвинених державах уже є реальністю); уможливлення активної участі літніх людей на ринку праці (наприклад, шляхом подолання різноманітних інституційних бар'єрів для навчання упродовж життя, з якими стикаються літні люди, або граничний вік для обіймання певних посад); збільшення інноваційних продуктів і послуг, спрямованих на самостійне й незалежне життя літніх людей (наприклад, такими уже є набір посуду Eatwell, система контролю за прийманням ліків EasyPill, система запобігання травматизму ActiveProtective

та багато інших). Очевидно, що в українських реаліях багато з переліченого видається недоступним, однак зараз ми характеризуємо саме високорозвинені соціальні держави, у реформуванні яких за старіння населення можуть бути корисними численні технологічні рішення.

Висновки. Розвинені соціальні держави стикаються з наслідками зміни вікової структури населення у напрямку старіння. Це відбувається через низький рівень народжуваності, збільшення тривалості життя, диверсифікацію способів життя, формування нових моделей сім'ї та ін. Старіння населення стало одним із багатьох чинників дестабілізації інституту соціальної держави, яка не знає у багатьох державах бути фінансово стійкою та забезпечувати гідні стандарти життя соціально уразливих груп населення.

Зміни у віковій структурі населення не можна сприймати однозначно негативно, адже вони є результатом низки прогресивних тенденцій, пов'язаних передусім з прогресом медицини та низкою факторів, які зменшували тривалість життя. Також відсутні докази того, що старіння населення неминуче призводить до макроекономічного спаду, адже грамотно обрані стратегії можуть навіть посприяти зворотному.

Погляд на проблеми, пов'язані зі старінням населення, узалежнений від того, чи розглядають літніх людей як активних і дієвих громадян, чи як одержувачів допомоги та послуг. Здатність літніх людей вносити значний внесок у розвиток суспільства та економіки залежить від безлічі факторів, багато з яких піддаються політичному регулюванню, унормуванню.

Існує потреба в новому погляді на старіння, де старші вікові групи будуть сприйматися саме з позиції можливого їх внеску в економічне зростання, інновації, а не як тягар для економіки та соціальної сфери. Соціальної активності, соціально-економічній залученості людей похилого віку найперше можна сприяти через їх самомотивацію, підняття самооцінки. Потрібні, найперше, зміни на ціннісному рівні у суспільстві, після яких буде належна підтримка всіх інституційних новацій, зміниться сприйняття старості тощо.

Дуже важливими є програми соціальної держави, щоб підтримувати активне та здорове старіння, особливо в групі 50+ років. Це значимо для збереження їх якнайдовше як продуктивної робочої сили. Також соціальна держава має діяти на випередження. Зокрема, велика увага має бути зосереджена на особах 45–50 років, щодо яких реалізовуватимуться, які зроблять їх більш працездатними та продуктивними з віком. Основна мета, до якої має нині прагнути інститут соціальної держави з огляду на старіння, полягає в тому, щоб люди могли старіти, маючи хороші показники здоров'я, зберігали фінансово-матеріальну неза-

лежність, хотіли та могли залишатися активними членами суспільства якомога довше.

Відтак головною проблемою, на нашу думку, є не старіння населення як таке, а недостатні можливості для цієї великої соціальної групи залишатися активною частиною спільноти. Власне зростання тривалості життя населення не є основною причиною зростання витрат на охорону здоров'я. Значно відчутнішою детермінантою витрат на охорону здоров'я є стан здоров'я, рівень активності осіб похилого віку. Тому заохочення здорового (рухливого) способу життя є потужним превентивним інструментом зниження витрат соціальної держави на охорону здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Active Ageing: A Policy Framework. *World Health Organization*. URL: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67215/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf;jsessionid=376236CE88CAC5B85B5CBFE9380A4659?sequence=1 (дата звернення: 03.01.2022).
2. Ageing in Cities. *OECD*. URL: <https://doi.org/10.1787/9789264231160-en> (дата звернення: 02.02.2022).
3. Being young in Europe today. *Eurostat*. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Being_young_in_Europe_today (дата звернення: 12.01.2022).
4. Denmark: Age structure from 2010 to 2020. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/317269/age-structure-in-denmark/> (дата звернення: 04.01.2022).
5. Finland: Age structure from 2010 to 2020. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/327491/age-structure-in-finland/> (дата звернення: 27.12.2021).
6. Green Paper on Ageing. Fostering solidarity and responsibility between generations. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/1_en_act_part1_v8_0.pdf (дата звернення: 23.12.2021).
7. Making the social welfare state fit for the future: Commission launches new EU High-Level Group. *European Commission*. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=10101&urtherNews=yes> (дата звернення: 21.12.2021).
8. Neyer G. Summary of Key Findings from WP 9. Families And Societies Working Paper 72. URL: http://www.familiesandsocieties.eu/wp-content/uploads/2017/02/WP72_Neyer2017.pdf (дата звернення: 29.12.2021).
9. Norway: Age structure from 2010 to 2020. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/327213/age-structure-in-norway/> (дата звернення: 22.12.2021).
10. Razin A., Sadka E., Nam C.W. *The Decline of the Welfare State: Demographics and Globalization*. Cambridge, MA, London: MIT Press, 2005. P. 289–296.
11. Sobotka T., Matysiak A., Brzozowska Z. Policy responses to low fertility: how effective are they? Technical Division Working Paper Series, Population and Development Branch. *Working Paper, 1*. New York: UNFPA. URL: <https://www.unfpa.org/publications/policy-responses-low-fertility-how-effective-are-they> (дата звернення: 05.01.2022).
12. Social spending. *OECD*. URL: <https://data.oecd>.

org/socialexp/social-spending.htm (дата звернення: 24.12.2021).

13. Sweden: Age structure from 2010 to 2020. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/375493/age-structure-in-sweden/> (дата звернення: 27.01.2022).

14. The Silver Economy as a Pathway for Growth Insights from the OECD-GCOA Expert Consultation. *OECD*. URL: <https://www.oecd.org/sti/the-silver-economy-as-a-pathway-to-growth.pdf> (дата звернення: 05.01.2022).

15. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. World Population Ageing 2019: Highlights (ST/ESA/SER.A/430), 2019.

16. Zaidi A. Mobilising the Potential of Active Ageing and Silver Economy in European Countries. *European Papers on the New Welfare*. URL: <http://eng.newwelfare.org/2014/09/07/mobilising-the-potential-of-active-ageing-and-silver-economy-in-european-countries/#.YD-dblVKjIU> (дата звернення: 16.01.2022).

REFERENCES:

1. Active Ageing: A Policy Framework. *World Health Organization*. URL: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67215/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf;jsessionid=376236CE88CAC5B85B5CBFE9380A4659?sequence=1 [in English].

2. Ageing in Cities. *OECD*. URL: <https://doi.org/10.1787/9789264231160-en> [in English].

3. Being young in Europe today. *Eurostat*. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Being_young_in_Europe_today [in English].

4. Denmark: Age structure from 2010 to 2020. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/317269/age-structure-in-denmark/> [in English].

5. Finland: Age structure from 2010 to 2020. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/327491/age-structure-in-finland/> [in English].

6. Green Paper on Ageing. Fostering solidarity and responsibility between generations. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/1_en_act_part1_v8_0.pdf [in English].

7. Making the social welfare state fit for the future: Commission launches new EU High-Level Group. *European Commission*. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=10101&urtherNews=yes> [in English].

8. Neyer G. Summary of Key Findings from WP 9. Families And Societies Working Paper 72. URL: http://www.familiesandsocieties.eu/wp-content/uploads/2017/02/WP72_Neyer2017.pdf [in English].

9. Norway: Age structure from 2010 to 2020. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/327213/age-structure-in-norway/> [in English].

10. Razin A., Sadka E., Nam C.W. *The Decline of the Welfare State: Demographics and Globalization*. Cambridge, MA, London: MIT Press, 2005. P. 289–296.

11. Sobotka T., Matysiak A., Brzozowska Z. Policy responses to low fertility: how effective are they? Technical Division Working Paper Series, Population and Development Branch. *Working Paper, 1*. New York: UNFPA. URL: <https://www.unfpa.org/publications/policy-responses-low-fertility-how-effective-are-they> [in English].

12. Socialspending. *OECD*. URL: <https://data.oecd.org/socialexp/social-spending.htm> [in English].

13. Sweden: Age structure from 2010 to 2020. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/375493/age-structure-in-sweden/> [in English].

14. The Silver Economy as a Pathway for Growth Insights from the OECD-GCOA Expert Consultation. *OECD*. URL: <https://www.oecd.org/sti/the-silver-economy-as-a-pathway-to-growth.pdf> [in English].

15. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. World Population Ageing 2019: Highlights (ST/ESA/SER.A/430) [in English].

16. Zaidi A. Mobilising the Potential of Active Ageing and Silver Economy in European Countries. *European Papers on the New Welfare*. URL: <http://eng.newwelfare.org/2014/09/07/mobilising-the-potential-of-active-ageing-and-silver-economy-in-european-countries/#.YD-dblVKjIU> [in English].

Functioning and modernization of the welfare state in the contest of the second demographic transition

Khlivniuk Tetiana Petrivna

Candidate of Political Sciences,
Associate Professor,
Head of the Department
of Social Theories
Odesa I. I. Mechnikov National University
Dvorianska str.,
Odesa, Ukraine

One of the determining factors that affect the welfare state and changes is the demographic. This was facilitated by the second demographic transition, which resulted in the accelerated aging population. The study aims to find out how to reconcile the functioning of the welfare state with the aging population. The research methodology is new institutionalism and axiological analysis. The author proceeds from the fact that with the increase in the number of elderly people, the burden on the social sphere and public finances has increased. At the same time, proper social protection of the elderly in conditions when the institution of the welfare state is in crisis for a long time is problematic. The issue of the need for the institution of the welfare state to show interest in making the labor market and society, in general, more inclusive for older age groups was raised. The need for radical changes at the state and social levels was noted in order to identify possible improvements within the aging population and use them to strengthen the stability of the welfare state. The author argues that to achieve such a goal should precede a change in stereotypical judgments that the elderly only cause higher cost for the social sphere, which is an existential threat to the welfare state. A need to form a new perspective on aging, where older age groups will be perceived from the standpoint of their possible contribution to economic growth, innovation, rather than as a burden on the economy and social sphere, is justified. The importance of welfare state programs to support active and healthy aging is emphasized, especially in the 50+ age group, in order to maintain them as productive a workforce as possible.

Key words: welfare state, demographic factor, second demographic transition, aging population, active aging model.